

**ESTRATÈGIA DE GÈNERE
I DESENVOLUPAMENT A
GUATEMALA**

**EL TREBALL DE L'ONGD
ENSENYANTS SOLIDARIS
I L'STEI INTERSINDICAL**

ESTRATÈGIA DE GÈNERE I DESENVOLUPAMENT A GUATEMALA

**EL TREBALL DE L'ONGD
ENSENYANTS SOLIDARIS
I L'STEI INTERSINDICAL**

Edició: Ensenyants Solidaris - STEI Intersindical

Coordinació: Joan Rodríguez Recio i Joan Tomàs Martínez Grimalt

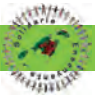
Maquetació i portada: Toni Martínez

Foto portada: Javier García Pérez

Dipòsit legal: PM-1179-2015

Col·laboren:

Introducció

Guatemala és un país amb una cultura mil·lenària. Actualment, té una població estimada de 15.806.675 habitants. És un país pluricultural amb una gran diversitat i amb quatre grans ètnies: la maia, la garífuna, la xinka i la mestissa o ladina. També és multilingüe: compta amb 25 idiomes. El país és molt ric en recursos naturals, pintoresc i bell des del punt de vista geogràfic i habitat per una societat molt solidària i fraterna, especialment entre les comunitats rurals. Enmig d'aquesta bellesa, fraternitat i color, el país pateix una trista realitat que no es pot amagar darrere dels seus volcans i les seves immenses muntanyes. Després de recórrer curtes o llargues distàncies podem observar que rellueix la pobresa, la desigualtat, l'analfabetisme, la fam, la desnutrició i les pitjors formes de violació dels drets humans, a banda d'existir una visible i innegable esclatxa de desigualtat entre homes i dones. Aquesta realitat, present també a les ciutats i als centres urbans, es fa especialment evident a les zones rurals on, segons l'Institut Nacional d'Estadística (INE) hi viu el 53,86% de la població. En termes de pobresa i exclusió, el 53,7% de les persones viu dins la pobresa i més d'un 13,3% viu dins la pobresa extrema. També cal recordar que el 52% de la població són dones.

Enmig d'aquesta dramàtica realitat i de les problemàtiques que encara el país, si bé és cert que s'han fet importants esforços per a la transformació de les seves estructures, hem de reconèixer que encara es manté un estat corrupte en què l'amiguisme i els privilegis d'una minoria s'imposen i en què la justícia avança molt lentament. Així doncs, la impunitat acaba afavorint els que violen els drets humans i, fins i tot, comenten un genocidi que molts encara no volen reconèixer. S'han fet esforços lloables per tal de revertir aquesta realitat i, en aquest sentit, destaquen els de la societat civil i les organitzacions locals, entre les quals la lluita i el lideratge de les dones. Elles han viscut el dia a dia enmig dels pitjors desafiaments i dificultats, en molts casos des de l'arrel mateixa del conflicte armat intern que va viure el país durant trenta-cinc anys. A causa d'això, moltes d'elles es varen veure forçades a abandonar la seva llar i algunes, per tal de salvar la seva vida i la de les seves famílies, varen haver de deixar el país. No obstant, això no va ser un motiu per tal d'abandonar la lluita. Més aviat ha estat un incentiu per tal de començar un nou procés d'incidència a favor de les dones mateixes. És en aquest punt en què destaca l'acompanyament de persones i d'organitzacions solidàries com l'STEI Intersindical i Ensenyants Solidaris, que han acompanyat i potenciat processos en favor de les dones, especialment les que viuen a les àrees rurals del país. Elles han estat les més afectades per la pobresa i la pobresa extrema. Les dones són les principals víctimes de la discriminació. Just per la seva condició de dones els ha estat negada l'oportunitat d'anar a l'escola, de gaudir de drets i de ciutadania. La societat les ha relegades al rol tradicional domèstic de cura dels fills i filles, familiars i altres persones malaltes o amb alguna discapacitat. La dona és considerada per la societat de consum com un objecte de plaer no per a si mateixa, sinó per als altres. És per això que no és subjecte de drets. Precisament, per aquest fet, les dones han de fer valer els seus drets. Aquesta lluita no ha estat fàcil i, en molts casos, les dones han estat humiliades.

Des d'aquesta perspectiva, els processos d'acompanyament, als quals fa referència aquest document, són experiències vivencials producte d'un conjunt de processos i estratègies metodològiques que han contribuït a assolir les reivindicacions i a la incipient participació de les dones en la vida pública. És important recordar i senyalar que en les comunitats, tant ara com abans, els espais de participació comunitària eren ocupats pels homes. Les dones, tradicionalment, no participaven ni en les reunions comunitàries ni, menys encara, en la presa de decisions. No obstant, gràcies als processos d'alfabetització i als tallers de formació ciutadana que, amb el suport de l'STEI Intersindical, Ensenyants Solidaris i el finançament d'entitats de les Illes Balears, han contribuït a que les dones s'involucrïn paulatinament i participin en les assemblees comunitàries, assisteixin i prenguin la paraula en les reunions convocades a les escoles o en l'àmbit dels consells comunitaris. Per a qualsevol dona que ha viscut relegada i discriminada, aquest fet representa un canvi extraordinari, un incentiu per tal de seguir endavant i un exemple digne d'imitar per a altres companyes de les comunitats.

Així i tot, el repte ha estat i serà un desafiament per a totes les persones i organitzacions involucrades en aquest procés. Per això, cada esforç, cada projecte, guarda implícit la recerca de la igualtat i de la equitat de gènere. Encara queda molt camí per recórrer, però s'han anat obrint esclatxes. Estam segurs que els esforços que feim gràcies a aquests projectes obtindran els seus fruits en un futur. La llavor ja està sembrada. I d'ella en pot germinar una nova cultura que reconegui la dona com a subjecte amb els mateixos drets de participació i de protagonisme que l'home.

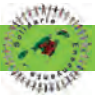
Per acabar, volem destacar l'acompanyament a les dones que s'ha desenvolupat en diversos departaments del país (Alta Verapaz, Quiché, Sololá, Chimaltenango Suchitepéquez, Puerto Barrios, Huhuetenango, entre d'altres). Cadascuna d'aquestes experiències han estat dirigides per dones professionals maia parlants. Aquest fet volia motivar a les persones integrants de les comunitats a visualitzar en les dones les capacitats de dirigir accions i processos de la mateixa manera que ho fan els homes. Les experiències positives i negatives per compartir han estat innumerables al llarg de molts anys.

Això que teniu entre les mans és una petita mostra que ens motiva a seguir lluitant contra les desigualtats entre homes i dones per tal de viure en harmonia.

María Odilia Perén Poyón

Tècnica en cooperació internacional a Guatemala

Estratègia de gènere i desenvolupament

Des que es va iniciar, ja fa 25 anys, el treball de cooperació per al desenvolupament de l'Stei Intersindical, així com el de l'ONGD Ensenyants Solidaris, va comptar amb una mirada des dels feminismes i poc a poc hem estructurat una estratègia de gènere.

En aquesta estratègia afirmem el feminisme de manera conscient. En la pràctica de la nostra cooperació això es tradueix en l'adopció de l'enfocament de Gènere en Desenvolupament (GED), adaptat a la realitat nacional d'aquests països, mentre que en el nostre treball d'Educació per a la Transformació en el nord el discurs feminista és més explícit.

Les línies d'acció han de donar-nos les claus per millorar l'equitat en les polítiques, projectes, programes i convenis de desenvolupament i d'educació per a la transformació. Però, per a les actuacions, és imprescindible la participació de l'Stei Intersindical i Ensenyants Solidaris en espais d'aliances de dones, tant locals com internacionals, com a forma necessària d'aprenentatge. Així mateix, també formam part d'aliances i xarxes amb organitzacions de dones mixtes que incideixen en polítiques de gènere en el marc d'una incidència sobre poders públics, tant en el sud com en el nord.

Per coherència, Ensenyants Solidaris i l'Stei Intersindical aposten pel canvi. És per això que les nostres accions han de procurar modificar la posició de desigualtat i subordinació de les dones en relació als homes en els àmbits econòmic, polític, social, cultural, ètnic i personal, entre d'altres. I procurar, així mateix, abordar els aspectes referits a la condició vital de les dones: ingressos, salut, habitatge, treball, propietat...

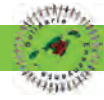
El present document no té com a objectiu elaborar una anàlisi en profunditat del treball i dels projectes realitzats per part de les dues organitzacions dins l'àmbit de la cooperació per al desenvolupament. No és el nostre objectiu atabalar-vos amb dades, números i balanços. La nostra intenció és apropar les idees que donen sentint a les nostres actuacions.

Hem recopilat la feina feta amb tres de les organitzacions més significatives amb què hem treballat o treballam encara ara, com són CONAVIGUA (Coordinadora Nacional de Vídues de Guatemala), COINDI (Cooperació Indígena per al Desenvolupament Integral) i UNAMG (Unió Nacional de Dones Guatemalenes).

EIXOS TRANSVERSALS DEL NOSTRE TREBALL

Eix transversal 1: equitat de gènere i apoderament de les dones.

- Dels 1.300 milions de persones pobres que hi ha al món, el 70% són dones.
- Dels 860 milions de persones que no saben llegir ni escriure, dues terceres parts són dones.
- Les dones obtenen el 53% dels ingressos dels homes pel mateix treball.
- Existeix un volum ingent de treball sense salari fet per les dones, sense el qual la nostra societat no podria sobreviure: a casa, en el camp, en empreses familiars, cuidant nins i malalts...
- Milions de dones són maltractades quotidianament i milers d'elles moren en mans dels seus companys i marits. Són víctimes de violacions, agressions sexuals o assetjament en els llocs de treball. Sense comptar que en els conflictes bèl·lics sofreixen de manera determinant els desplaçaments forçosos, les tortures, les massacres i les violacions utilitzades com a arma de guerra pels exèrcits.
- El patriarcat, o sistema sexe-gènere, és un complex i arrelat entramat de prejudicis, valors, actituds, normes i relacions desiguals de poder (legitimació d'abusos, privilegis, discriminacions, exclusions), que s'ha perpetuat al llarg de la història, evolucionant, adaptant-se i fent-se funcional en les diferents cultures i sistemes socioeconòmics dominants, però mantenint sempre, en major o menor mesura, la posició subordinada de les dones. Aquest sistema té a veure amb una distribució desigual de coneixements, propietat i ingressos, responsabilitats i drets. És, per tant, una dimensió de desigualtat social.

Eix transversal 2: educació, sexualitat, entorn familiar, activitats econòmiques i distribució d'ingressos i recursos en cada context sociocultural.

La divisió social del treball en funció del sexe, assignant els diferents tipus de treball de reproducció i de producció, el treball remunerat i el no remunerat, el "visible" i l'"invisible" (fins i tot les diferències en l'estatus i la remuneració pel mateix treball), etc.

Aquesta posició subordinada i la divisió del treball que comporta, han suposat històricament i segueixen suposant en l'actualitat, una doble exclusió per a les dones dels sectors populars, dels col·lectius discriminats i dels grups vulnerabilitzats, sobre qui recau sovint una càrrega de sobreexplotació èticament inacceptable.

Per tant, cal treballar sabent que aquest sistema, tot i que està edificat a partir de la pertinença a un sexe biològic, és el resultat d'una construcció social i, com a tal, hauria de ser objecte de crítica i transformació social, com la resta de desigualtats instal·lades en la nostra societat. Per això també és possible i necessari desenvolupar estratègies d'incidència en aquestes institucions canviant aquesta "normalitat" i plantejant la necessitat de construir relacions equitatives i més dignes entre dones i homes.

Eix transversal 3: En la mesura, en què la discriminació de les dones transcendeix totes les esferes socials, econòmiques i polítiques, la promoció de la igualtat de drets i oportunitats ha d'estar present en totes les àrees de la cooperació.

A causa dels seus orígens com a associació vinculada als moviments socials, d'entre els quals feminista, i als moviments educatius crítics, tant Ensenyants Solidaris com l'STEI Intersindical varen tenir des del principi com un dels seus focus d'interès el suport a processos específics de crítica i transformació de les iniquitats de gènere, protagonitzats per diverses organitzacions feministes i de dones. Al mateix temps, juntament amb les nostres contraparts, hem procurat impulsar aquest mateix enfocament en el conjunt de la nostra cooperació. Malgrat això, som conscients que ens ha quedat i ens segueix quedant bastant espai per recórrer en l'aprofundiment, la sistematització i la generalització d'aquest treball.

Eix transversal 4: Equilibri.

Volem aconseguir l'equitat en la diferència, tenint en compte, a més, els diversos punts de partida de les diferents cultures i les seves pròpies construccions sobre el gènere.

Ahora, cal considerar, simultàniament, que la persistència de desigualtats sobre les dones fa necessària l'aplicació de mesures específiques i projectes concrets centrats en les dones. Es planteja doncs, un doble enfocament, per una banda, la integració de la perspectiva de gènere en tots els projectes i polítiques i, per un altra, l'adopció de mesures específiques dirigides a dones i a les seves organitzacions per caminar més ràpidament cap a l'equitat i perquè l'apoderament de les dones i les seves organitzacions puguin impulsar i controlar la transversalitat en el conjunt de les actuacions que es desenvolupen. És allò que promou la "doble transversalitat".

La incorporació d'aquest eix transversal en la nostra cooperació comporta, entre d'altres, els següents criteris:

- Les accions que recolzin Ensenyants Solidaris i l'STEI Intersindical en el terreny de la cooperació han de recollir en el seu diagnòstic les desigualtats de gènere, les necessitats concretes i els interessos generals de les dones. Han d'incorporar estratègies específiques i explícites encaminades a transformar les relacions desiguals i a promoure l'apoderament de les dones.
- En les nostres dues línies principals de treball (educació i construcció de drets i serveis bàsics) hem de desenvolupar i actualitzar permanentment, juntament amb les nostres contraparts, anàlisis, criteris, objectius, metodologies, etc... que ens permetin promoure canvis reals (per petits que puguin semblar en alguns casos) en el camí del desenvolupament de les potencialitats de les dones i en el compliment dels seus drets.
- A més de donar aquesta perspectiva a totes les accions de les nostres dues línies de treball, també hem de contemplar un nombre significatiu de projectes específicament concebuts per tal de donar suport a processos d'equitat de gènere i apoderament de les dones.

CONAVIGUA: 20 anys de feina conjunta

Carta de Rosalyna Tuyuc (Coordinadora de CONAVIGUA)

En representació de les bases de CONAVIGUA i de la Junta Directiva Nacional, volem fer-vos arribar una salutació solidària, en nom de les dones maies del nostre país, que hem mantingut una lluita aferrissada contra el racisme, la discriminació, la militarització, la violació permanent dels nostres drets individuals i col·lectius com a pobles indígenes, però també especialment com a dones maies.

Les nostres condicions sociopolítiques i de desenvolupament estan sotmeses a una desigualtat creixent i, pel sol fet de ser dones i maies, partim amb desavantatge per tal d'assolir unes condicions de vida dignes per a nosaltres i per a les nostres famílies.

Des de les comunitats volem transmetre el reconeixement i l'agraïment per la tasca conjunta de l'STEI Intersindical i d'Ensenyants Solidaris. El seu acompanyament en els diversos processos de cooperació ha configurat una sòlida aliança, a més de possibilitar la participació de mestres voluntaris, els quals han deixat una empremta positiva en les dones i en les famílies amb qui han compartit els seus coneixements, experiències professionals i personals: vosaltres heu estat testimonis de la nostra realitat, de les nostres condicions de vida i de la violació dels nostres drets.

Aquesta feina conjunta durant 20 anys ha fet possible que, un nombre important de dones maies que mai no havien tingut l'oportunitat d'aprendre a llegir i a escriure amb metodologies adequades de lectoescriptura, ho hagin fet, a més d'adquirir els coneixements tècnics necessaris per a desenvolupar un sistema d'agricultura des d'un enfocament orgànic. Tots aquests processos formatius han contribuït a enfortir les seves capacitats i habilitats per tal de millorar les seves condicions de vida i esdevenir millors ciutadanes.

Són diversos els processos viscuts amb vosaltres. De debò que no us oblidam, ja que formau part de les nostres vivències individuals i col·lectives. Vull recordar les visites que diverses companyes varen realitzar a les Illes Balears per a sensibilitzar la població sobre les desigualtats i sobre les problemàtiques de les poblacions indígenes; vull recordar el vostre suport i acompanyament en les caminades dels anys 90 en contra de la militarització i en defensa dels nostres drets, la lluita en defensa de la terra, el territori i el respecte cap a les consultes comunitàries.

Així mateix, vull aprofitar l'ocasió per compartir amb vosaltres part de l'actual context del nostre país, en què el govern de torn segueix imposant una cultura autoritària, repressiva, de criminalització de la lluita de les comunitats i organitzacions socials, especialment les del Poble Maia, i també manté una política de mà oberta cap a les llicències mineres i les hidroelèctriques.

Coneixem la vostra solidaritat i el vostre compromís polític: l'heu demostrat en la vostra trajectòria a Guatemala. És per això que us demanam que estigueu pendents de la situació política i social del nostre país, especialment atents per tal que es respecti la vida, la dignitat i els drets humans individuals i col·lectius com a pobles indígenes.

Per a nosaltres, la cooperació i la solidaritat signifiquen compartir reptes com la lluita per assolir la pau, la justícia i la reparació de les famílies afectades durant i després del conflicte armat intern. Creim en el desenvolupament pensat des dels pobles indígenes que defensam la mare terra i el territori per tal de tenir una vida digna.

Igualment, seguirem apostant per processos que promoguin la formació política, l'autonomia organitzativa i la presa de decisions de les dones maies. No hem d'oblidar que tota aquesta feina no hauria estat possible sense l'ajuda solidària de les entitats internacionals de cooperació com Ensenyants Solidaris i l'STEI Intersindical.

DADES DE CONAVIGUA

El sorgiment de CONAVIGUA a Guatemala es consolida entre 1985 i 1987, en un context social de repressió i incipient democràcia, que va comportar la desaparició de centenars de marits, fills, pares i altres familiars.

CONAVIGUA neix de les demandes, com a resultat de la guerra que va patir el país per promoure la solidaritat de les dones vídues de les comunitats per resoldre necessitats bàsiques, tot cercant el suport i l'abastiment de queviures per a les mares i els fills en condicions d'orfandat.

L'any 1988 es decideix la constitució formal de l'organització, es nomena la primera Junta Directiva Nacional i es dona a conèixer públicament. En els seus primers anàlisis relatava la mala situació de la dona guatemalenca, la discriminació econòmica social i política, a més de la viduitat, com l'assetjament i la violència sexual; les amenaces, les intimidacions i la persecució de la lluita.

Els objectius que segueix són el treball reivindicatiu, econòmic, social, en matèria legislativa; la promoció del desenvolupament integral de la dona i la equitat de gènere, especialment orientat a detenir la militarització del país i el reclutament militar forçós, que afecta directament als fills i es presenta en la carta del Drets Humans.

Més endavant, a partir del 2006, CONAVIGUA amplia els seus programes amb formació i capacitat, justícia, dignificació i incidència política. Això forma i enforteix les capacitats de lideratge de les dones a través de les xerrades, tallers i capacitacions en diversos temes de seu interès.

Aquesta és una organització única en el seu gènere que arriba als lideratges positius i la potenciació de les capacitats de les dones, encara que són processos que han comportat un llarg recorregut per transformar la realitat de les dones maies.

CONAVIGUA ha estat format per promotores comunitàries, promotores organitzatives, promotores educadores i promotores jurídiques les quals, de forma conjunta, realitzen les diverses activitats dels projectes.

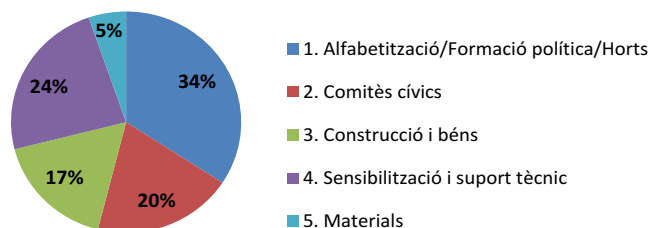
Anàlisi de la cooperació amb CONAVIGUA

El recorregut d'acompanyament que s'ha fet amb CONAVIGUA es reflecteix en la realització de diferents projectes de cooperació per al desenvolupament des de l'any 1997 fins al 2011. Aquests projectes, de diverses tipologies, els hem catalogat en cinc àrees: projectes d'alfabetització dirigits majoritàriament a dones indígenes i a la construcció d'horts com a eina de autoproveïment; creació de comitès cívics com a formació d'àmbit polític; construcció d'habitatges i subministraments per donar suport en situacions de terratrèmols i huracans que s'han repetit durant aquestes dècades a Guatemala i han afectat majoritàriament les comunitats més desfavorides; sensibilització que es duu a terme a través de la cooperació i altres tècniques dinamitzadores; suport tècnic i formació del personal de CONAVIGUA; i, finalment, dotació de material didàctic als beneficiaris.

Aquesta primera gràfica representa, en percentatge, la quantitat d'activitats (per àrees) fetes durant els anys 1997-2011 a CONAVIGUA. Un major percentatge d'activitats l'ocupa l'àrea d'alfabetització i horts amb un 34% d'activitat; el segon lloc l'ocupa, amb un 24%, l'àrea de sensibilització i suport tècnic; finalment, completen el gràfic, amb un 20%, els comitès cívics, seguits de l'àrea de construcció i béns, amb un 17% i l'àrea de materials amb un 5%.

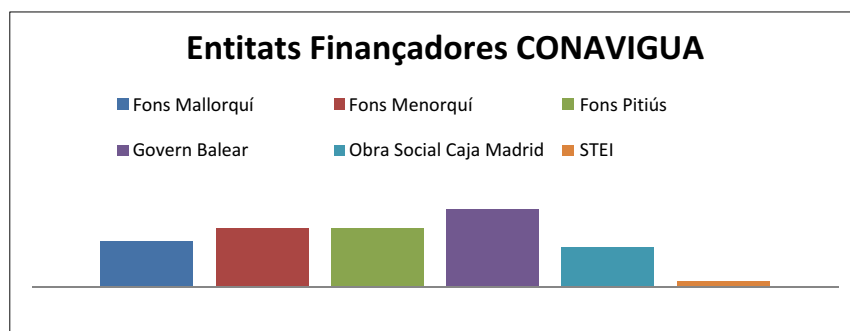
Distribució de tasques realitzades des de l'any 1997 fins al 2011 amb CONAVIGUA

Per donar una xifra orientativa podem afirmar que, durant 15 anys de feina conjunta, hem arribat a una xifra aproximada de 2 milions d'euros de finançament dels projectes realitzats amb CONAVIGUA.

El recorregut financer ha estat irregular: es mostra un ràpid creixement que es manté fins que arriba una ràpida i abrupta caiguda. Es reflecteix un canvi acusat pel context de crisi econòmica a Espanya, que ha perjudicat seriosament els recursos i, en conseqüència, ha comportat la paralització de projectes i programes destinats a la cooperació que abans es finançaven amb fons públics.

El finançament econòmic destinat als projectes realitzats a Guatemala, concretament amb l'entitat CONAVIGUA, ha estat emès, en una part, per fons i entitats públiques dins l'àmbit de la cooperació i, en una altra part, per entitats privades, juntament amb aportacions econòmiques voluntàries i fons propis.

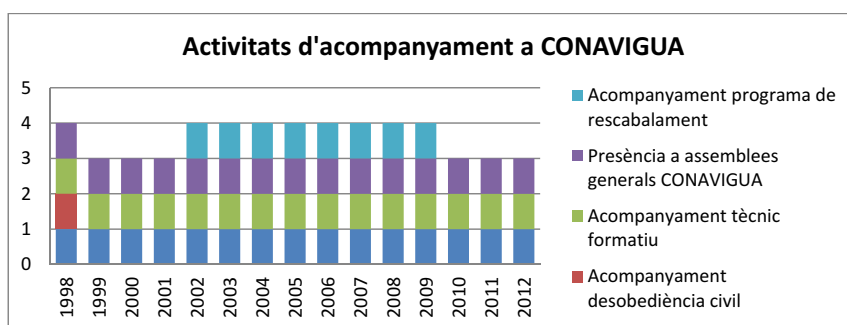
Per una banda, les diverses entitats financadores públiques són el Fons Mallorquí, el Fons Menorquí, el Fons Pitiús i el Govern de les Illes Balears. Per altra banda, hem rebut aportacions d'entitats privades com l'Obra Social Caja Madrid i l'STEI Intersindical. El Govern de les Illes Balears ha estat el major dotador de pressuposts per als

diferents projectes destinats a CONAVIGUA. Majoritàriament, el finançament és públic. Això explica perquè amb la crisi s'ha produït un dèficit d'acció cooperativa.

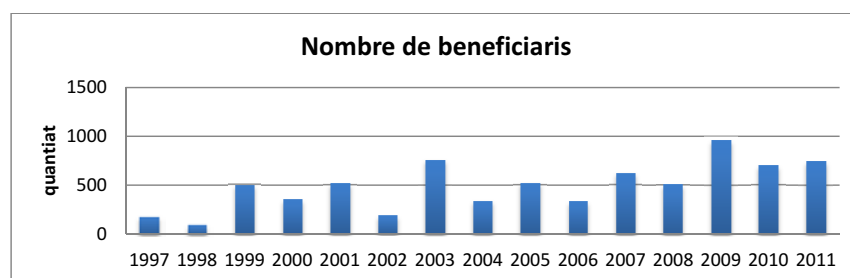
La iniciativa del voluntariat de l'ONGD Ensenyants Solidaris i de l'STEI Intersindical, va sorgir l'any 2005, quan es va realitzar un projecte de cooperació que consistia en fer col·laboracions didàctiques per part de mestres voluntaris de les Illes Balears en centres d'ensenyament a Guatemala. Aquest projecte tenia com a objectiu fer reforços educatius a través de la posada en marxa de "tallers didàctics" elaborats pels mateixos mestres que, de manera presencial, impartien als alumnes de diferents departaments de Guatemala. Aquest projecte s'executava entre juny i agost, coincidint amb l'inici del curs de les escoles guatemalenques

Les activitats que s'han realitzat durant aquests 16 anys com a forma d'acompanyament a CONAVIGUA tenen un perfil més polític i representatiu.

Amb un paper presencial i de suport es varen realitzar activitats d'acompanyament com a conseqüència dels diferents esdeveniments que han viscut els ciutadans de Guatemala durant i després de la guerra civil.

El nombre de beneficiaris des del 1997 fins al 2011 ha variat, però podem calcular que hem treballat amb més de 7.000 dones de manera directa i amb més de 30.000 de manera indirecta.

Creim que el treball amb CONAVIGUA ens va ensenyar com entendre un món diferent més enllà del discurs. Vàrem aprendre de les dones maeies, de la seva concepció de la vida, del respecte pel propi territori, de les lluites per dignificar als seus desapareguts durant el conflicte bèl·lic. Hem viscut en primera

persona les conseqüències d'aquest planeta ple de desigualtats. Tal vegada, pel fet de ser la primera organització de dones amb què varen fer feina hem creat un vincle més enllà dels projectes. Membres i personal de CONAVIGUA han visitat les nostres illes per fer campanyes de sensibilització, han dormit a les nostres cases i han compartit experiències amb les nostres famílies i amb els cooperants i voluntaris de la nostra organització.

CONAVIGUA és i serà el nostre punt de referència de les lluites per un món més digne i igualitari.

Joan Rodríguez Recio
Coordinador de projectes Ensenyants Solidaris - STEI Intersindical

UNAMG: dones en acció i formació

Carta de Sandra Sánchez Catalán (Responsable de formació d'UNAMG)

Per a la UNAMG, (Unió Nacional de Dones Guatemalenesques) la relació amb l'STEI i Ensenyants Solidaris, la podem resumir amb una sola paraula: SOLIDARITAT.

La solidaritat va ser, des d'un bon principi, l'espurna que va donar vida i ha sostingut la nostra relació. Tot i que va començar amb una sol·licitud d'ajuda econòmica, no va ser aquest aspecte el motor que la va sostenir i ho demostren dos fets fonamentals: per una banda, que l'STEI, en les figures dels seus representants, des del començament ens va deixar clar que ells no eren una agència de finançament de projectes, sinó un sindicat, la missió del qual era la solidaritat internacional, fet que es va demostrar amb una relació horitzontal i afectiva durant l'elaboració del projecte que li plantejàrem, sense deixar de banda l'exigència tècnica. Per una altra banda, deixant-se sensibilitzar per la nostra història de més de trenta-cinc anys de lluita en favor de l'emancipació de les dones, concretada en l'acompanyament compromès en el "Cas Sepur Zarco" (cas de justícia transicional de violència contra les dones durant la guerra interna).

Anàrem descobrint l'estil i la manera de fer dels i de les sindicalistes que, a poc a poc, coneixíem i tractàvem, prenent com a pretext un projecte que, en realitat, no arribava a veure la llum a causa de la crisi econòmica espanyola.

Hem compartit experiències amb voluntàries de les Illes Balears que han participat dins els projectes de formació que té la nostra entitat amb dones de comunitats maies, una aportació que ha servit per intercanviar experiències de formació.

Finalment, vull reafirmar que, tot i que el pretext de la nostra relació va arribar a la seva fi, no obstant seguim caminant per la mateixa ruta de la solidaritat gràcies a l'acompanyament polític amb el "Cas Sepur Zarco". Així mateix, formam part dels processos formatius en línia que Ensenyants Solidaris i l'STEI han creat per tal que, sense cap contraprestació econòmica, prosseguir amb la solidaritat internacional.

Perquè la solidaritat romp fronteres i no depèn dels diners, sinó del sentit de justícia que tenim tots els i les que volem crear una nova manera de relacionar-nos.

Vull acabar agraint a la vida aquest caminar acompanyat que han emprès les nostres organitzacions des de la diversitat i cap a la solidaritat.

UNAMG
UNION
NACIONAL DE
MUJERES
GUATEMALTECAS

DADES D'UNAMG

UNAMG (Unió Nacional de Dones Guatemalenesques) és una organització feminista, autònoma, conformada per dones amb diversitat ètnica, compromeses amb la transformació social, política i cultural, a la recerca d'una societat justa, equitativa i democràtica.

Va ser fundada el 8 de març de 1980, després de quatre anys de treball preparatori. Com a resultat de la repressió política aguditzada a mitjans dels anys vuitanta, UNAMG es va veure forçada a treballar des de l'exili durant diversos anys. A partir de la signatura dels Acords de Pau, el 1996, va reconstruir el seu treball a Guatemala.

UNAMG ha participat en les conferències mundials sobre la dona, així com també en els processos Beijing més cinc i Beijing més 10.

Formen part de la Federació Democràtica Internacional de Dones (FDIM), de la Unió Iberoamericana de Municipalistes (UIM), del col·lectiu d'Organitzacions Socials (COS), de l'Agenda Estratègica de les Dones i de la Xarxa Centreamericana de Dones Municipalistes.

La missió és la de contribuir a la transformació de les relacions desiguals entre dones i homes, en els àmbits públic i privat, a la democratització, la justícia social i el respecte als drets dels pobles indígenes.

L'estratègia de treball consisteix a enfortir la formació i organització de les dones perquè es constitueixin en subjectes socials amb consciències de gènere, classe i ètnia.

OBJECTIUS ESTRATÈGICS

1. Contribuir a l'enfortiment del moviment social de dones a fi de convertir-lo en un actor social capaç de promoure, com una força conscient i organitzada, la transformació de les relacions de gènere i el millorament de les condicions de vida de les dones.
2. Promoure l'exercici de la ciutadania plena i la participació política equitativa de les dones en els àmbits local, municipal i nacional.

3. Contribuir a prevenir, sancionar i eradicar la violència contra les dones en tots els àmbits.
4. Contribuir a la construcció d'una pau justa, digna i duradora, des de la visió i necessitats de les dones.
5. Promoure l'accés equitatiu de les dones als recursos econòmics i socials, contribuint a la cerca de la justícia social.

PROGRAMES DE TREBALL:

Programa de Participació ciutadana i política,

Programa de No violència i construcció de la pau, Programa de Justícia econòmica.

Per a UNAMG, una de les característiques fonamentals del seu model de cooperació és la crítica al model econòmic neoliberal imperant i a les seves desastroses conseqüències que, de forma especialment punyent, han afectat als grups socials més desfavorits, especialment a les dones.

L'enfocament de formació que té UNAMG consisteix en enfortir les capacitats de les dones, d'incidir en el canvi de mentalitat, d'actituds i de pràctiques construïdes socioculturalment a partir de les relacions desiguals de poder i opressió de gènere, ja que són el producte d'una cultura patriarcal que afecta a Guatemala. També recolza l'assoliment de l'autonomia, la presa de decisions i la incidència de les dones en la vida personal, familiar, comunitària i del seu entorn per a transformar-los.

La proposta metodològica amb què treballa UNAMG parteix del llegat de Paulo Freire, però ens introdueix en la pedagogia feminista per entendre que la experiència de les vides no ha estat el nucli de les

proposes alliberadores ni en l'educació popular, ni amb altres lluites socials i polítiques.

L'objectiu de la feina d'UNAMG és enfortir la formació i organització de les dones perquè es constitueixin en subjectes socials amb consciència de gènere, classe i ètnia.

Podríem concretar la visió d'UNAMG en l'eslògan: "Justícia per la violència i l'esclavitud sexual. Ni silenci ni oblit". Aquest és el sentit del seu camí i de la seva lluita.

Experiències compartides amb UNAMG

Em puc imaginar les lletres de na Felisa per als seus néts "Avui resem. Resem a la verge perquè ens protegeixi, perquè no ens despullin de la nostra terra, perquè acabi amb els abusos, perquè no ens facin mal..." I s'acaben les lletres perquè, en aquest moment, la policia entra. Situada en el portal que condueix a la mineria a La Puya, traurà per la força a totes i a tots els resistents contraris a l'explotació minera.

És el 23 de maig de 2014 i, a partir d'aquí, la resistència d'homes i dones farà un gir. Perquè entraran els treballadors, se sentirà el soroll de les màquines i s'esbudellarà la muntanya. I que es torni a cosir depèn de amb quina rapidesa actui la justícia, de quines al·legacions presentin els advocats, de quant pagui la companyia al govern, de, de...

"I si no s'aconsegueix res? Si autoritzen i finalment resolen que la mineria és legal?", pregunto, "La

conclusió que trec és que ho hem intentat fins al darrer moment, fins al punt de donar la nostra vida. El 23 va ser perquè ens matassin. Ho hem donat tot i si no ho aconseguíssim, em queda la satisfacció que ho hem intentat i jo seguiria la meua lluita en altres bandes, i si hi ha forma de recolzar amb una manifestació al carrer, jo la recolzaria perquè la lluita d'una persona n'ajuda unes altres. Jo en canvi abans no era així, era indiferent... 'Pobra gent', pensava, mentre m'assolellava i em banyava, però ara veig que participant es pot beneficiar tot el país".

Felisa Muralles explica, així, la seva lluita en la defensa de La Puya i, a més, també ha narrat en un diari el dia a dia de la resistència, amb la determinació de no relegar a l'oblit aquests moments que deixarà per als seus néts.

Muralles parla de lluita comunitària, però també personal. Té 47 anys i és mare de sis fills. La seva

vida es va topar amb la Unió Nacional de Dones Guatemalenses (UNAMG) quan va iniciar la resistència de La Puya. Encara que na Felisa ja participava en altres organitzacions, recorda com va conèixer les dones de la UNAMG i què va significar aquesta trobada per a ella.

“Arribant a la resistència, elles varen començar a arribar a La Puya, es presentaven, ens demanaven com estàvem i així vaig conèixer aquesta organització que ha tingut molta informació per a les dones. L'any 2013 vàrem fer formació de dos dies sobre com era el masclisme en el passat, i vàrem aprendre que les dones han de sortir del cercle de la casa. El que m'ha transformat és com una dona ha de valorar-se, ha de fer el que li agrada i no el que li diguin que ha de fer”.

L'organització de la qual parla na Felisa, UNAMG, porta més de 35 anys de lluita feminista. Nascuda durant l'etapa del conflicte armat, les seves sòcies i militants es bolquen en la formació política i en l'educació a través de l'escola Silvia Gálvez.

Fa poc més d'un any, que el sindicat d'ensenyament STEI Intersindical va començar a col·laborar amb aquesta organització i, segons Juan Rodríguez Recio, coordinador de projectes de l'STEI Intersindical: “El projecte iniciat realitzat amb UNAMG ha estat de 18 mesos de durada, amb el suport del Govern Balear, i va finalitzar a finals d'octubre del present any 2014.

El projecte “Enfortint la Formació Política de les Dones per a l'Exercici de la seva Ciutadania” es va finançar amb 65.000 € i ha treballat un procés de formació política amb més de 250 dones de tres àrees geogràfiques de Guatemala”.

I, com en el cas de na Felisa, des d'UNAMG van gota a gota dotant d'eines crítiques les dones. Alimenten l'ànima de la reflexió, creen la possibilitat d'obrir espais perquè les dones participin, sentin i facin seu un dret arrabassat, -per ventura alguna

vegada aconseguit-, d'exercir amb llibertat el dret de ser.

“Les companyes es denominen feministes sota la pràctica del dia a dia quotidià, i són aquests processos el que les ha portat a la presa de consciència, doncs el dret és curt. El sistema de drets és molt curt perquè al món sencer els qui fan el dret no són ni els pobres ni molt menys les dones. El dret té un biaix masculí, biaix de gènere, de classe i, per descomptat, d'ètnia i, per això, es queda curt a la visió feminista. Nosaltres no tenim dret a participar i deim que sí, que és un dret a la dignitat, i per això totes aquestes lluites ens han portat on som. Per això ara existeix el feminisme comunitari”. Sandra Sánchez, coordinadora política de l'Escola Silvia Gálvez, descriu així l'enfocament que defineix l'entitat.

UNAMG beu, en paraules de Sandra Sánchez, “d'un feminisme teòric però no es conforma amb teories ni amb pràctiques sense pensament”. Per això, per a Sandra Sánchez, dins dels processos formatius que realitzen, el seu màxim objectiu és “la nostra construcció de subjectes, però subjectes polítiques en el sentit feminista com ho entenem, és a dir, aconseguir l'autonomia nostra que és l'autonomia del pensament de l'ésser i del quefer de la dona, aprendre a ser subjectes és generar la capacitat crítica”.

Això és el que les porta a estar al capdavant de molts processos polítics de primera línia on la dona és, en molts casos, la protagonista principal.

En el moment de realitzar les entrevistes, a mitjan octubre de 2014, UNAMG donava acompanyament a les dones que varen sofrir violència sexual i esclavitud sexual en els esdeveniments ocorreguts a Sepur Zarco. En aquests moments, allò conegut com “El Cas”, es dirimeix en els jutjats. Que les dones es decidissin a denunciar, a acudir als jutjats a explicar i dir en veu alta el que havien

viscut, fou el principal assoliment d'aquest llarg procés judicial, que amb prou feines comença. I no ho varen aconseguir soles, però sense elles i la seva determinació, òbviament, no hagués estat possible.

En les comunitats de Jolomix I i II i San Isidro, igual que a Sepur Zarco, pertanyents al departament d'Izabal, saben el que costa el procés d'alçar la veu, i coneixen el sofriment silencios dels anys del conflicte.

"Durant el conflicte armat, en el 82, ens varen ficar la por al cos. Sí, ens varen fer mal. Els militars varen ser els que ens varen causar dany. Ens varen prendre com a escombraries, no teníem dret, no podíem parlar. Els soldats no ens miraven com si fóssim unes persones amb drets sinó com un animal que no val gens. Ens varen violar el nostre dret. Abans no érem així, ells mateixos tenen la culpa perquè ens varen venir a trobar fins a la nostra comunitat. I a les dones ens deien que no valíem gens. Ens varen violar. A mi em varen violar en el 82", explica Maria Ical de la comunitat Jolomix II.

I llavors, coincideix na María juntament amb la resta de les integrants del grup, varen arribar les dones de la UNAMG i les varen fer parlar.

"Ara hem escoltat que nosaltres tenim el dret de participar, que no tinguem por de parlar, de decidir. Ara ja no som callades com abans, hem despertat i les dones tenim l'espai i el dret de decidir tant en la família com en les comunitats" subratlla Elena Chub, líder de la comunitat Jolomix I.

La promotora d'UNAMG, Olivia Toj, treballa per formar dones que varen sofrir durant el conflicte armat. "Aquest treball ha estat una experiència molt important per a mi perquè també m'estic formant en aquesta organització. Personalment, jo també vaig sofrir un cas dolorós de violència

sexual fa uns anys i, quan em va succeir, em vaig quedar traumatitzada i vaig pensar que era l'única dona que varen violar contra el seu dret, però quan vaig entrar a UNAMG em vaig adonar que sí hi ha guariment i vaig superar el meu trauma".

N'Olivia assenteix, i explica així el procés d'acompanyament que realitza l'organització "Perquè UNAMG ens ha preparat, amb temes, amb tallers, amb acompanyaments i en el treball que feim amb les dones supervivents escoltem històries doloroses i tristes. Ploren les dones i aquest treball d'escoltar-les amb atenció, animar-les, comprendre-les, perquè es continuï explicant la seva història, amb això guareixen el seu trauma i, gràcies a Déu, les dones ara fàcilment ho expliquen i ho diuen".

"Quan iniciam la formació deien que no podien parlar, que tenien vergonya d'explicar, que són les úniques que han sofert; però quan varen començar a sortir s'adonaren que hi ha més dones que varen sofrir i, per això, hem fet intercanvi d'experiències amb altres dones que varen sofrir durant el conflicte armat i, per aquest ànim que tenien, varen dir, els denunciarem, ho direm. Hem d'explicar-ho als nostres fills, ho hem de dir, perquè no es torni a repetir el mateix", assevera n'Olivia.

A l'altre costat del país, lluny d'aquesta regió del Polochic, de temperatures càlides i humides, en el sud occident del país, UNAMG està implicada d'una altra forma en l'esdevenir de les comunitats. Sempre sota la premissa de sembrar consciència crítica en les dones, els tallers de formació que l'organització ha realitzat allà, han derivat, per iniciativa de les pròpies dones, en l'exercici de la ciutadania, de participació, i en aquest sentit, en el departament i capçalera de Sololá, les dones d'UNAMG s'han centrat en la realització d'auditories socials en les quals han qüestionat els pressupostos de l'alcaldia i reclamat un paper més actiu de les dones en la seva gestió.

“Duc tres anys a la UNAMG i la temàtica que estam treballant amb les companyes és l'auditoria social que consisteix en controlar i verificar els pressupostos a favor de les dones.

Oficialment els pressupostos van dirigits a les dones, i quins projectes són? Quins han estat beneficiats? A quin preu es varen comprar aquests productes? Existeix la triplicació del preu.

Un exemple. El batlle oficial de Sololá, Andrés Lisandro Iboy Chiro, diu que inverteix en projectes productius per a les dones, la dona rep 10 pollets a casa. Amb les companyes vàrem verificar quin preu tenia cada pollet. Férem la sol·licitud i demanàrem a la municipalitat quants diners es va gastar, a quantes dones se'ls varen lliurar els

pollets i a quin preu; i ens varen donar una quantitat i nosaltres la vàrem dividir per cada comunitat i, si no vaig errada, crec que cada pollet va costar 1.000 quetzals. Al mercat un pollet costa 18 quetzals.

Llavors vénen les amenaces, i ens demanen qui ens pensam que som. Qui són aquestes dones perquè ens estiguin auditant? Correm el risc de la nostra vida.

Però, no obstant això, encara hem aconseguit més coses. Amb la municipalitat de la dona, tenien en un raonet l'oficina municipal de la dona on, amb prou feines, hi cap una persona. Vàrem auditar com a dones que se'ns donàs un espai i vàrem veure si es complia el 0,5% del pressupost a favor de les dones, i se'ns va donar. I ja va dir, bé, tens raó, posaré una altra tècnica perquè siguin dues i puguin atendre les dones. Això és un assoliment però, arran d'aquest fet, ens varen qüestionar també qui érem nosaltres per ordenar aquests canvis”. Qui parla és na Fermina, líder de la comunitat i promotora d'UNAMG a Sololá.

Preguntat sobre aquest tema, l'alcalde oficial de Sololá, Andrés Lisandro Iboy Chiro, va confirmar que, exactament, sí que es va procedir a lliurar pollastres d'engreix perquè les dones es desenvolupin econòmicament i així promoure la seguretat alimentària, perquè, segons destaca, en el seu programa és essencial generar processos productius. “Si una dona està mal alimentada, què pot donar per menjar als seus fills? Abans de res, -

afirma-, és la salut de la dona. En tres anys calculo que es varen regalar una mitjana de 25.000 aus, i afirma que cada au costa 15 quetzals... i que el pressupost per a l'oficina de la dona és d'entre un 3% i un 5%, d'1,5 milions a 2,5.

Assegura, a més, que el compromís era dotar-les d'aus a canvi que fessin cursos d'alfabetització de mestres contractats per la municipalitat, i calculen que varen alfabetitzar de 1.000 a 1.200 persones en kachiquel i espanyol en dos anys, però reconeix que l'èxit de l'alfabetització ha estat mínim perquè, segons ell, la població és molt gran.

Al seu torn, en ser preguntat per l'escassa participació de les dones en els Consells Comunitaris de Desenvolupament (Cocodes) al·ludeix, igual que l'altre alcalde indígena, Alberto Chumil Julajuj, al fet que les dones no participen "per qüestions econòmiques, perquè la dona ha de fer gestions i, de vegades, la limita el seu tema econòmic, qui li paga el passatge?...I també que la dona és més vulnerable, per la seva seguretat, un Cocode convoca una reunió de nit, i la dona no hi participarà". "Jo m'he dedicat més a promoure la productivitat perquè és el mitjà de subsistència, per què li parlem de salut o d'educació si no té el mitjà per a fer-ho possible?"

Per a Maya Alvarado, directora d'UNAMG, el paper de l'organització passa per denunciar tots els tipus de violència que afecten la dona, com l'anterior, que deixa albirar entre línies Andrés Lisandro.

"La violència no és solament un tema de relacions socials sinó que hi ha un tema de relacions econòmiques, polítiques, un tema estructural que travessa la lògica contra les dones...no és solament que un marit pegui a la seva esposa, sinó com tot això ha estat traçat des de la lògica de la violència, de la superioritat, no només des del punt de vista masculí sinó també des de l'aspecte del fet de ser ric o blanc; i això és el que aporta UNAMG.

Per això, els tallers que van dirigits a les dones són d'un alt contingut polític, qüestionadors de la història i de l'actualitat sobre el territori cos, territori terra, colonització, despulles, participació ciutadana....i curiosament la participació d'aquestes dones es transforma d'una simple assistència als tallers a donar rèpliques i a involucrar-se amb altres dones. El procés formatiu pel qual passen els dona la capacitat de sumar i comporta un efecte multiplicador.

D'aquesta manera ho confirma María Elena García, vicepresidenta del col·lectiu Nazaret de Ciudad Peronia, un col·lectiu que va participar de l'últim procés formatiu organitzat per la UNAMG i l'STEI Intersindical. "Nosaltres seguim replicant a altres dones de la comunitat i en els darrers tallers aconseguírem fer la formació en obres de teatre... per exemple, pel que fa a les despulles, vàrem fer una representació de com es va produir la invasió de tot Centreamèrica.

El que ens interessa és dir-li a la dona que el cas de les despulles va passar fa molt temps, però també passa en l'actualitat. Ara és amb l'explotació laboral, vàrem fer un taller de teatre amb Jorge Vat a La Puya i l'obra va ser sobre això, i proposàrem la reflexió de com influeix en la família: si l'espòs no guanya prou, hi haurà menys diners per menjar i perquè els nens estudiïn. En aquesta obra la dona va ser la víctima, perquè ella té a veure en la manera com s'encongeixen o s'estiren els diners. També hem rebut tallers de vot conscient, com votar, votar el menys dolent perquè no n'hi ha un altre de millor..." comenta María Elena.

Conscients que la seva lluita és un camí ardu, realitzen una labor de formigues constants laborioses, que busquen millorar i estendre els seus coneixements, "Jo sóc la líder de la meua comunitat, del barri San Antonio, i quan un exerceix va

aprenent moltes coses”, explica Fermina, capdavantera i promotora d'UNAMG a Sololá. “Per a mi les dones líder no solament hem de fer feina amb les dones, sinó que també hem d'anar cercant la igualtat, tal com diu la nostra cosmovisió maia que existeix la igualtat, perquè en les comunitats ara mateix no existeix la igualtat de gènere.

Ser líder significa que un va aprenent i ha d'anar estudiant i anar transmetent. És anar articulant amb altres grups de dones, per a mi és anar parlant i que s'integrin més dones i més capdavanteres i anar creixent. Per a mi el lideratge és anar creixent en diverses comunitats perquè, quan es necessita anar a fer força, fer força a favor de les dones”.

Entre aquestes es troba el col·lectiu. “Quan feim formació observem grans fortaleces ja instal·lades en les dones, però també grans absències de com canalitzar aquestes fortaleces per a construir organització, i que aquestes fortaleces no es dilueixin solament en la supervivència, ja que a un país com Guatemala són moltes les mancances, i les condicions econòmiques de la majoria de les dones amb les quals treballem són de supervivència” apunta Maya Alvarado.

Per a la presidenta d'UNAMG Ada Valenzuela, “l'experiència de qui passa per un procés de formació amb UNAMG és que mai més torna a pensar igual, això és de calaix i, per altra banda, crec que hi ha una forma de trobar-nos amb nosaltres mateixes, encara que la temàtica sigui d'economia, de violència contra les dones, participació ciutadana i política; tot això és retrobar-nos amb nosaltres, amb les altres o amb la història.”

En aquest sentit, des de l'STEI Intersindical també expliquen el perquè del seu suport a una formació

de tall feminista com UNAMG: “L'STEI Intersindical, com a sindicat de classe que és, està vinculat als moviments socials, entre ells el feminista, en el qual són protagonistes diferents organitzacions de dones i feministes. L'objectiu que pretenem amb aquest treball és el de lluitar contra les desigualtats de gènere. Al mateix temps, juntament amb els nostres socis, hem procurat impulsar aquest mateix enfocament de gènere en el conjunt de la nostra cooperació.

Per a l'STEI Intersindical, el feminisme és treballar per una societat en la qual néixer dona no suposi una menor capacitat legal ni real de gaudir de la ciutadania i de la vida. Des de la nostra perspectiva de treball, el feminisme és un moviment social contra un ordre no natural, per tant, modificable. El feminisme ha de ser una ciència amb una concepció materialista, com a fet polític concret, la consciència d'opressió de les dones sorgeix després del moviment social real.

El feminisme, per a nosaltres, significa treballar per a assolir un dels objectius que més estan contribuint a afermar el protagonisme de les dones: la formació i capacitació política d'aquelles dones que pretenen acabar amb la històrica situació d'aïllament i d'infrarepresentació; en una paraula, d'invisibilitat, que ha tenallat interessadament el seu progrés i desenvolupament com a persones i com a dones en les diferents cultures”, argumenta Juan Rodríguez Recio.

Sense cap dubte, molts d'aquests anhels i la recerca de la consecució de realitats vàlides per a les dones és el que aconsegueix transmetre amb la seva formació UNAMG, i Fermina resumeix, en poques paraules, aquesta sensació: “Alguna cosa que em va quedar gravada d'UNAMG és com una se sent lliure; transmetre aquesta llibertat; això és, com la papallona lliure que vola amb tots els multicolors que du i anar transmetent aquesta llibertat que d'alguna forma ens va enfortint com a dones”.

AGRAÏMENTS

Donam les gràcies per l'acompanyament i la generositat a Odilia Perén, consultora de l'STEI a Guatemala, Olivia Toj, Elena Chub i Sandra Sánchez de l'equip d'UNAMG i també agraim la coordinació i suport de l'STPV, l'STEI Intersindical i l'ONGD Ensenyants Solidaris.

Mar Vivó Jiménez
Cooperant a Guatemala

Experiència del treball amb perspectiva de gènere. Associació COINDI

Carta d'Isabel Cosigua (Directora de COINDI)

L'Associació de Cooperació Indígena per al Desenvolupament Integral (COINDI), sorgida el 1986, va néixer com un esforç organitzatiu comunitari maia per a coadjuvar en la solució de problemes i necessitats de les comunitats rurals del departament de Sololá, Guatemala, des de la perspectiva de la cooperació i el desenvolupament.

Des del seu naixement ha prioritzat, dins la seva feina, l'eix estratègic "Cosmovisió Maia i gènere", acompanyant tècnicament i metodològica a dones analfabetes, excloses, discriminades i marginades de la presa de decisions.

Gràcies a aquesta tasca, aquestes persones han començat un procés d'apoderament que les ha convertides en subjectes actives del seu propi desenvolupament, tot contribuint a reduir, amb això, l'escletxa de desigualtat social entre dones i homes en els àmbits familiar i social. Durant cinc anys el Sindicat de Treballadors i Treballadores de l'Ensenyament de les Illes Balears, STEI Intersindical i l'ONGD Ensenyants Solidaris s'han solidaritzat i han cooperat en aquest esforç i hem pogut desenvolupar bones pràctiques i algunes línies de treball: alfabetització de dones; formació política; seguretat alimentària; processos de sensibilització comunitària; cursos a distància.

D'aquestes accions se n'han beneficiat 540 dones. Una feina que no ha estat fàcil a causa de les actituds patriarcals profundament arrelades en les comunitats. En general, s'han obtingut resultats notables: les dones coneixen els seus drets i augmenten la seva autoestima; les dones lluiten per assolir la igualtat de condicions entre homes i dones, començant per la llar; les dones han perdut la por i s'atreveixen a opinar en els assumptes comunitaris; amb els horts familiars s'ha contribuït a generar un cert estalvi a les famílies amb la producció a petita escala de productes alimentaris bàsics; els cursos a distància han millorat el bagatge cultural de les participants.

Volem mostrar el nostre agraïment a l'equip de l'STEI Intersindical i a Ensenyants Solidaris i als fons Pitiús, Menorquí i Mallorca per la seva solidaritat i la seva ajuda en la lluita contra la desigualtat social de les dones guatemalenques.

DADES DE COINDI

COINDI és una associació constituïda el novembre de 1986, amb un àmbit d'actuació centrat en el departament de Sololá a Guatemala, format fonamentalment per població maia de les ètnies Kaqchikel i Quiché.

L'entitat té com a objectiu general fomentar el desenvolupament integral de les comunitats rurals de Sololá.

Els seus objectius estratègics són:

- Promoure l'apoderament de les comunitats a través de la formació de nous lideratges i la capacitat cívica i política de la població, potenciant la seva capacitat prepositiva i de negociació en els espais institucionals de presa de decisions per tal de gestionar i mobilitzar els recursos necessaris que permetin a les famílies millorar el seu nivell de vida i assolir el seu desenvolupament.
- Impulsar la redefinició i refundació d'un estat inclusiu, multicultural, multilingüe i multiètnic amb igualtat de drets i d'oportunitats per a tots i totes. Sense racisme ni discriminació a partir d'accions d'enfortiment de la identitat cultural i de sensibilització social per assolir la convivència pacífica i la unitat en la diversitat en una societat intercultural.

El sector d'intervenció són les dones, els joves i les autoritats comunitàries de descendència maies, els quals es troben exclosos, discriminats i marginats d'espais i de llocs de presa de decisions, immersos en la pobresa i en la desigualtat social.

Principals problemàtiques en què treballa:

1. Discriminació i racisme.
2. Desigualtat d'oportunitats entre dones i homes.
3. Violència de gènere.
4. Exclusió dels pobles indígenes, especialment les dones.
5. Refundació d'un nou ordre d'estat.
6. Reconeixement dels drets dels pobles indígenes.

El camí de la dona mai a cap als seus drets

“**A**ra, cada vegada que hi ha reunió o lliurament de notes a l'escola dels meus fills hi puc anar, llegir i signar-les. Ara cada nota que signo és un assoliment perquè ja sé el que posa”.

Na Catarina Tum té 33 anys i dos fills, un nin i una nina. En el seu cas, ningú, ni el seu marit ni ella, sabia llegir ni escriure. Ella, ara es defensa.

Na Pascuala Tzaj viu un cas similar al de na Caterina, la pobresa els va impedir en la seva infància accedir a material per a escriure, sumat a la prohibició dels pares perquè anassin a escola. Ara, amb 28 anys, ha après algunes operacions bàsiques aritmètiques i el més important per a ella, ja no utilitza la seva empremta digital per escriure el seu nom.

Els primers passos en l'alfabetització d'aquestes dones de la comunitat Huyaya Palanquix de Sololá

forma part d'un projecte de cooperació que realitza l'associació local COINDI, a través del treball de cooperació internacional que realitza el sindicat de les Illes Balears STEI Intersindical.

Encara que no només es tracta d'un procés d'alfabetització aïllat. Durant l'últim procés de formació que va durar des d'octubre de 20013 fins a juliol/agost de 2014, depenent de cada comunitat, el projecte contempla tres vessants: l'alfabetització bilingüe intercultural, la formació política i la creació d'horts familiars, tots aquests tres components pretenen situar la dona en el centre de presa de decisions i fer-la protagonista de la seva pròpia vida.

Així ho afirma Juan Rodríguez Recio, coordinador de projectes de l'STEI Intersindical, "amb aquests projectes, l'STEI Intersindical té com a objectiu la dignificació de les dones maies d'escassos recursos que viuen en comunitats rurals, així com participar en processos de cons-cienciació d'identitat i afavorir la participació política de les dones en una societat excloent i masclista. Com deia Paulo Freire "l'alfabetització va més enllà del "ba, be, bi, bo, bu". Perquè implica una comprensió

crítica de la realitat social, política i econòmica en la qual es troba la persona alfabetitzada". Conscients de la realitat en la qual la dona maia d'ètnia k'iche i kaqchikel està immersa, des de COINDI també insisteixen en l'aspecte cultural i d'identitat.

David Saloj, coordinador de projectes de COINDI, defineix així el seu treball: "El meu treball consisteix en que tot es faci amb pertinència cultural. De la meua feina destaco l'impuls d'un procés amb enfocament cultural; no deixar de costat l'idioma, les formes de vida, el vestit, els principis i valors que han estat fonamentals en cadascun dels processos de formació. I en el meu cas com a responsable he d'infondre aquesta motivació i informació a l'equip, i que aquest el transmeti a les comunitats".

Com a element cultural diferenciador està, òbviament, l'idioma. Per aquest motiu el procés d'alfabetització promogut es basa en el bilingüisme, és a dir, depenent de les comunitats el programa es fa en k'iche-castellà o kaqchikel-castellà. Malgrat això, parlar d'alfabetització bilingüe efectiva queda bastant lluny de ser una realitat.

La majoria de dones entrevistades amb prou feines podien entendre el castellà i menys expressar-s'hi i, d'aquesta manera, destacaven la limitació que això els suposa: "totes seguiríem si hi hagués una segona fase, però com que se'ns va ensenyar només en k'iche, ens agradaria que en una segona fase es donàs prioritat al castellà perquè la nostra dificultat és no parlar-lo bé.

“L'alfabetització implica una comprensió crítica de la realitat”

Quan anam a l'hospital, els doctors, metges i infermeres que trobam no ens parlen en k'iche i moltes vegades no sabem expressar el que ens passa i no ens saben donar una bona atenció perquè tenim dificultats amb l'idioma castellà, això ens obliga a aprendre'l", apunta Manuela Ramírez. Però la veritat és que els reptes que afronten en la seva realitat quotidiana són molt més complexos.

Entre ells, el propi procés d'aprenentatge. "El més difícil és ensenyar a les persones de més de 50 anys i també el problema de la vista, perquè no poden percebre igual que amb l'oïda...i ràpidament s'obliden de les coses" subratlla la mestra Cristina Guarchaj de la comunitat Patz'ij.

Entre les seves alumnes, d'un grup de 20 dones, hi ha na María Teresa, que amb 62 anys mou el cap en senyal d'afirmació. De la mateixa manera assenteix na Paulina Julajuj, que tot i ser d'una comunitat diferent, del caseriu de María Tecún del llogaret de Pixabaj, s'ha trobat, als seus 70 anys, en la mateixa situació.

Igualment, el fet de començar a escriure és un problema pràcticament generalitzat en totes les alumnes que s'inscriuen en els grups; "esbossar els primers traços d'una lletra sol ser una tasca

àrdua per a la gran majoria, sobretot, en mans acostumades al treball tèxtil", explica la també mestra de la comunitat Chuicullil, Marta Sohom.

Per a na Juana Parell Guait, teixidora de la comunitat Xajaxac, el fet d'aprendre a escriure i identificar el seu nom i el dels seus fills en kaqchikel i en castellà, i aprendre a contar fins a 100 en el seu idioma ha suposat un gran avanç en la seva formació. "Sé que tenc limitacions a l'hora de llegir i escriure bé, però sóc l'única a casa que, des que en vaig aprendre, s'encarrega dels documents dels meus fills. Abans només utilitzava la meua empremta digital, però ara utilitzo la signatura amb el meu nom, però m'agradaria parlar espanyol com ara mateix estic parlant el meu idioma".

Na Juana participa des de 2012 en els cursos d'alfabetització, i va aconseguir el certificat de primer de primària que atorga el Comitè Nacional d'Alfabetització (CONALFA). Malgrat això, a pesar que el grup en el qual va participar està disposat a seguir formant-se, es queixa que a CONALFA no ofereixen més oportunitats.

Així ho corrobora na Isabel Cosiguá, directora de COINDI: "el projecte plantejat dins dels fons són programes anuals i només es culmina la fase

inicial (pre-primària) del projecte d'alfabetització i, després, s'haurien de sumar-se a CONALFA. Però encara que els grups (un total de 600 dones en quatre anys) varen manifestar la voluntat de seguir, cap d'ells ha continuat amb CONALFA. Nosaltres varem establir coordinació amb CONALFA perquè fessin seguiment i els estenguessin els seus certificats, però no es dona seguiment i, malgrat haver-nos reunit amb ells, ens han dit que no compten amb recursos”.

Des de la institució, el secretari executiu de CONALFA, Domingo Xitumul Ismalej, argumentava que el problema de no donar continuïtat als processos “és el pressupost que ens limita. Serà difícil, com s'ha fixat, aconseguir una Guatemala lliure d'analfabetisme per a l'any 2021”. Segons informació de Conalfa, per al 2014 es comptava amb un pressupost de 185.109.201 quetzals (19.000.000€). Malgrat això, en data d'octubre, solament havien rebut el 49,48% del que s'havia pressupostat.

A més de la manca de recursos econòmics, per a la coordinadora de la Unitat d'Informació de la institució, Rosa Ángela Mérida de Urizar, existeix un

problema de qualitat pel que fa a la formació dels propis alfabetitzadors. “De vegades, en els processos d'alfabetització hi ha un problema de qualitat, ja que pocs alfabetitzadors són mestres; alguns amb prou feines tenen el Diversificat i, si és així, és en Secretariat o són pèrits comptadors, o en algunes zones com a Alta Verapaz només tenen el Bàsic i per aquest motiu se'ls ha de capacitar didàcticament perquè no és la seva competència, cosa que repercuteix en la qualitat de l'ensenyament dels idiomes”.

Raxche' Rodríguez Guajan, director general d'educació bilingüe del Ministeri d'Educació del 2000 al 2004, apunta que, a més del problema de formació dels alfabetitzadors, s'ha d'afegir que moltes vegades es confon el procés d'alfabetització amb el que ell anomena castellanització. “Si volem que aprenguin un segon idioma, el castellà, està molt bé, però la metodologia per ensenyar a llegir i a escriure un idioma és ben diferent a la d'aprendre un altre idioma nou”. Per a ell, primer cal alfabetitzar i després aprendre un segon o un tercer idioma. Durant el període en què Rodríguez Guajan va ser director general, afirma que es varen

posar en actiu 12.000 mestres, treballant a les escoles, per a ensenyar-los a llegir i a escriure en el seu propi idioma. "No es pot fer una transferència d'ensenyament quan no es coneix el punt de vista, "on es dona un procés erroni".

La veritat és que en els processos d'alfabetització realitzats per COINDI, un nombre bastant extens de dones aconseguia el certificat de CONALFA d'alfabetització en fase inicial, tot i que el nivell obtingut és bastant limitat. "Elles reben tres classes a la setmana i se'ls ensenya en el seu idioma i una part en castellà. Treballam sobre la base d'un manual integral bilingüe, ens serveix de base, però la part motivacional és que quan inicien el procés, la major part no sap signar i el que es busca és que identifiquin les vocals, les consonants i la signatura i, a més, aprendre a sumar i a restar", explica Isabel. Preguntat sobre aquest punt, des de l'STEI Intersindical, Juan R. Recio reconeix que per a l'organització "aprendre no és una acumulació de coneixements sinó una conscienciació com a subjectes actius d'una societat; les dones que participen per primera vegada en un procés d'alfabetització, malgrat les traves que es generen en una societat masclista que les té marginades, són un exemple ja de per si mateixes per a les seves filles petites, que veuen que la seva mare sí pot ser pro-tagonista. Entenem que aprendre no és un número quantitatiu estudiat sinó l'acte de crear possibilitats de canvis de les dones amb les quals compartim els projectes que duim a terme".

Aquest és el cas de na Manuela Ramírez. Ella està ensenyant els seus fills a llegir i a escriure en k'iche, i utilitza els materials amb què ella mateixa va aprendre.

"A les dones els ha agradat poder llegir i escriure, -afegeix la facilitadora Rosa González Pach- i sé que elles no aprenen ràpid, però el que més els agrada és poder escriure el nom i signar; quan els lliuren les notes dels seus fills ja signen i els mestres i les mestres s queden sorpresos que ja n'hagin après".

HORTS, EL COMPLEMENT IMPRESCINDIBLE

El desenvolupament i la posada en marxa dels horts familiars ha comptat amb una àmplia acceptació entre les dones, sobretot, perquè ha suposat, en la majoria dels casos, un complement a una dieta alimentosa escassa i, en alguns casos, la seva producció ha donat fins i tot per a vendre'n una part, amb la qual algunes dones han aconseguit reinvertir en més llavors o, simplement, comprar altres productes de consum diari que no posseeixen.

Per al grup de dones de la comunitat del cantó Chuicullil 1 i 2 els horts varen significar alguna cosa molt important per a la família, perquè no va fer falta anar al mercat a comprar un manat de coriandre o herba blanca i, a més, varen vendre una part de la collita i amb els diners obtinguts varen comprar altres productes que els varen servir per diversificar la seva alimentació.

L'hort va significar un estalvi, segons expliquen, perquè "anar a comprar un manat d'herba blanca els costava tres quetzals i un de rave, un quetzal, i tenint disponibilitat a la casa era estalviar passatge i també estalviar en la seva compra".

D'igual manera ho constata Manuela Ajquí de 21 anys que, acompanyada de la mestra María Macario de la comunitat Pachipac, explicava que va sembrar col, ceba, coriandre i que anava per la quarta collita: "Del que he après, tot m'agrada, perquè m'ha fet avançar. L'hort m'ha ajudat amb la meva família. L'any passat nosaltres no sabíem com havíem de sembrar, però ara ja sé com sembrar tot el que necessitam per als meus nebots, els meus pares i la meva cunyada".

Productes

En les diferents comunitats en les quals s'ha treballat amb el projecte, s'han plantat diversitat de productes, així segons indica la tècnica agroforestal, Innocència Bocel, s'ha treballat no solament amb llavors natives sinó també unes altres que no són criolles, com la col, la coliflor, l'enciam...que no són autòctones d'aquesta àrea. S'ha fet feina amb hortalisses com el rave, el güicoy crioll herba blanca, coriandre, bledes, *chipilín*, api, herba mora, a més de la col, la coliflor i l'enciam.

Per treballar se'ls varen donar eines com l'aixada, el pic, el matxet o la regadora, i se'ls ensenyava a plantar pera aprofitar més l'espai d'una manera lineal, la distància entre cada llavor, i també es va treballar en PET (Sistema de cultiu vertical), per

exemple, amb el coriandre per, en definitiva, adaptar-se a les possibilitats de terra i espai de cada dona.

Abonament orgànic

Un altre dels aspectes que ha tengut gran acceptació entre les dones va ser, també, l'ús de repel·lents i abonaments orgànics per prevenir qualsevol plaga o malaltia en la planta. Per a Manuela Rufina del cantó Chuicullil, la capacitat els va servir per no haver de comprar productes químics i tractar les plagues amb repel·lents orgànics. Bocel explica, en aquest sentit, que es varen envoltar els horts amb plantes medicinals, que actuen com a repel·lent, com per exemple la ruda; es va utilitzar brou de cendra amb sabó per matar cucs, abonament foliar, a partir del fem de bestiar, i es varen usar paranyes grocs per atrapar als insectes.

Malgrat això, Bocel, igual que les dones entrevistades, subratlla la importància d'una continuïtat del projecte, perquè en alguns casos, en funció de la zona climàtica, no hi va haver temps per a obtenir llavors per després tornar a plantar: "Es va acabar el cicle dels cultius, que va ser de 10 mesos, però es va aturar en l'extracció de llavors i jo ja no vaig poder anar a fer de monitora; i l'ideal hagués estat treure llavors per a l'auto-sostenibilitat dels horts".

Malgrat tot, l'èxit dels horts familiars resideix en l'aportació que va fer a la dieta de la dona i, per extensió, a la seva família. "El més important va ser que les dones a casa cada dia cuinen, i moltes vegades ja no saben amb què han de cuinar; i en disposar d'hortalisses fresques, sanes i nutritives prop de la casa, es va aprofitar millor la dieta alimentosa i, a més, els va generar ingressos. En les 12 comunitats que jo vaig cobrir, les dones manifestaren que va ser molt significatiu. La dieta era de fesol, ou, qualche herba, però l'hort familiar ha estat definitivament un complement sa a la seva dieta" conclou Bocel.

SENSE FORMACIÓ NO HI HA DRETS

Sense cap dubte, aquests dos vessants, l'alfabetització i els horts familiars, no s'entenen sense tot un procés de formació política en drets i de recerca de la presa de consciència de la dona. En els tres municipis en els quals han treballat, Sololá, Nahualá i Santa Caterina Ixtahuacá, han acompanyat i format 25 grups de dones. Segons na Isabel Cosiguá, entre aquests grups de dones es persegueix el seu empoderament.

"Apoderar és apropiar-se dels seus drets tant en la part econòmica com en la ciutadana; és la manera

com elles han de valorar la seva aportació a l'economia de la família i se'ls capacita perquè valorin el que fan. En tots els processos els deim que el fet que cuinin, rentin, treballin a la casa se li diu que això és l'aportació. I d'altra banda, que han de conèixer els seus drets, que han de participar en les comunitats on viuen”.

D'entre els temes de drets que se'ls han ensenyat, les dones esmenten el de l'autoestima com un dels que més els ha motivat. I s'observen canvis mínims i d'altres totalment radicals, depenent de la persona, cada dona ha viscut el seu propi procés particular abrigallada pel propi grup.

En el cas de na Pascuala Tzaj, tant el procés d'alfabetització com el de formació política, l'han ajudat perquè ella prengui ara les seves pròpies decisions. “No depenc molt d'altres persones, del meu marit...ja no és que li demano permís per anar a altres activitats sinó que l'informo, que no és el mateix”, explica. Per a ella, igual que per a moltes altres dones, poder fer la seva signatura li ha elevat l'autoestima i se sent més segura i, en el seu cas particular, que el seu espòs la recolzi ha resultat fonamental.

D'aquest procés de formació, se n'ha derivat també un altre, i és el de la participació. Per a na Caterina Tum, saber els seus drets l'ha portat a participar en les assemblees dels consells de desenvolupament i en l'organització comunitària. I això els ha ajudat al fet que ara quan participen ja comenten algunes coses, “El més important per a mi -indica- és que he perdut la por i, en conèixer els meus drets, sento que se m'ha obert aquesta oportunitat”.

**“Poder
participar en
la meva
comunitat
em dóna
autoestima i
confiança”**

Les veïnes Isabel i Magdalena, de la comunitat Chuicullil 2, per exemple, han passat a formar part del consell de pares de família per a les activitats, en coordinació amb els mestres de les escoles. Així, afirmen amb rotunditat “les capacitacions de formació política ens varen despertar la ment i això ens ha ajudat en el lloc que tenim ara a l'escola, dins del consell de pares de família”.

Una passa més enllà és el grup de 35 dones del cantó Patzité de Nahualá.

Na María Coj Sohom és la líder del grup i presidenta del projecte de crèdit Kujai (que finança activitats productives) i, com a capdavantera, guia les dones a través dels seus projectes, capacitacions, també exposa temes sobre la violència contra la dona, sobre l'autoestima, fa projectes familiars i de grups, també ha fet xerrades sobre capacitació en la ràdio. Per a na María, ser la cap és formar-se i el seu compromís és que “una líder ha d'aprendre de tot per ensenyar al seu grup, i és l'exemple de tot el grup tant en la teoria com en la pràctica”.

Un cas singular i de gran lluita per aconseguir el seu espai i dignitat com a dona és el de na Marta Julia Cosiguá Tautí, del llogaret Pixabaj, de la masia María Tecún. Na Marta, de 24 anys, ha hagut d'afrontar un cas d'abús sexual d'un familiar proper i va tenir la fortalesa per animar la dona afectada a denunciar el fet i donar-li l'acompanyament necessari, alguna cosa bastant inusual en comunitats retirades. Però, a més, ella és un exemple de participació i activitat en tots els espais de la seva comunitat.

Des de ben jove forma part d'un grup de dones de la comunitat i és membre de la junta directiva de COINDI, com a vocal primera. Participa en una altra organització que es diu Hàbitat per a la humanitat, de construcció d'habitatges. I com na María Coj, està en el Kujai amb un projecte de compra de fil per fer brodats i faixes al costat de 14 dones que inverteixen en activitats artesanals i agrícoles. A més, ha estat triada com a membre d'una comissió de la dona a nivell de comunitat dels Cocodes i des d'allí s'ha dedicat a promoure la participació de les dones.

Donada la seva experiència, dels processos de formació rebuts per COINDI, en ressalta "el dret de participació, d'organització de les dones", perquè, segons na Marta, "es va adonar que en la comunitat, principalment, participen els homes i les decisions són d'ells" i, per a ella, -afirma- "és el contrari, ha de ser de forma equitativa...sobre les coses que es discuteixen a nivell de família i comunitat i una cosa molt important és que participar m'eleva l'autoestima perquè puc veure la capacitat que té la dona. Quan opino em sent feliç i tranquil·la en participar". D'igual manera, la coordinadora del projecte que realitza COINDI amb el suport del Fons Menorquí de "Formació i suport a l'economia familiar de 120 dones maies de Sololá", na Vilma Yaxon destaca la importància de tractar temes amb l'autoestima en la dona.

"Per a mi el més important per a la dona és l'autoestima, més que la formació política o l'educació, és molt important sentir-se valorades i valorar-se.

Aquest és el seu motor, amb poques orientacions elles ho fan tot... i aquest canvi s'aconsegueix amb un seguiment constant però sense fer-les dependents. És un procés llarg, en el qual la dona ha de ser autodependent i autodeterminativa en els processos".

En aquest procés estan trencant barreres amb l'esforç i dedicació dels professionals de COINDI. Per exemple, preguntades sobre si havien rebut educació sexual, un tema tabú en la societat indígena guatemala-lenca, la majoria de les dones responien amb vergonya; però, en el cas del grup de dones de la comunitat Patz'ij, algunes d'elles varen manifestar que ja aconseguien negociar amb els seus marits el nombre de fills que tendrien, poder decidir sobre el seu propi cos, tot i que també varen manifestar que desconeixien l'ús de mètodes anticonceptius per a la parella.

Irene Bernardina Puac Xicay, coordinadora del projecte de COINDI amb el suport del Fons Pitiús de "Formació i suport a l'economia familiar de 120 dones maies de Sololá" de Nahualá, relata els esforços per trencar aquests tabús: "Vaig emprar una tècnica en què dibuixava dues persones nues, i les dones al principi no volien participar perquè calia assenyalar, perquè culturalment i tradicional aquest tema no s'ha de tocar, però a través d'aquesta tècnica es va poder parlar. Havien d'assenyalar quines són les diferències entre home i dona, i cadascú les va assenyalar i expressà quins eren les més grans per a elles. Això va ajudar a guanyar confiança i a començar a parlar amb més naturalitat".

Encara que aquest tema fos difícil d'abordar, tal com narra la coordi-nadora, amb el pas del temps, les dones sí que varen manifestar la necessitat de dur a terme la formació amb els seus esposos; és a dir, varen transmetre la importància que la parella pogués estar present en temes com la sexualitat, els drets o simplement acompanyar-les en el procés d'alfabetització.

El que deixa en evidència el camí de la dona cap a la consecució dels seus drets, amb exemples com els anteriors, és que ella sempre mira des del punt de vista de la integració, de la motivació, de la lluita i la perseverança.

Un cas concret que il·lustra aquesta realitat és el de la presidenta de COINDI, Manuela Cumatz Chumil, amb una extensa trajectòria en la participació activa i comunitària. Na Manuela fa balanç dels seus inicis i expressa els seus desitjos sobre el futur de les dones maies: "Tenc cinc fills. En el meu cas, des de petits jo distribueixo el treball amb els meus fills i un renta els plats, un altre va a cercar llenya o vetlla la milpa; sí, tots m'ajuden. Quan era jove un senyor em va demanar per què participava, que això era cosa d'homes. Ara hi ha molts canvis; la dona participa, té una reunió i hi assisteix, o una capacitació, i ara hi ha molta llibertat, perquè des de fa temps això s'ha anat treballant.

La meva aspiració seria que totes les dones tenguem l'oportunitat de participar i de sostenir-nos, i de demostrar-nos que les dones som capaces de qualsevol treball o ofici que es presenti i seguir lluitant per a una vida millor, tot aprofitant les oportunitats que tenim".

El repte com a organització

Dins del context en el qual s'han desenvolupat i es desenvolupen processos com aquest, cal puntualitzar que una organització com Coindi també experimenta un replantejament com a associació, a causa de la disminució de la cooperació internacional. Cal esmentar aquest aspecte, perquè en ocasions no es pot donar la continuïtat desitjada als processos, assegurin, per manca de finançament i de voluntat política.

"Per donar continuïtat cal que existeixi la voluntat política que reconegui que hi ha organitzacions que promocionen la dona i que decideixi donar-los seguiment, i aquesta part de la voluntat no es dona a Guatemala", explica Leonicia Pocop Saloj, assessora de cooperació i projectes de COINDI. "En el cas de l'alfabetització, -prossegueix-moltes vegades nosaltres coordinam amb CONALFA el seguiment però més aviat ens diuen: no tenen més projectes vostès? no tenen mestres? Llavors hi manca la voluntat política de fer-ho bé".

A aquest escenari, cal afegir-n'hi un altre, i és precisament a allò que es refereix na Leonicia, la voluntat política de compromís amb les dones. Tant l'alcalde indígena de Sololá, Alberto Chumil Julajuj, com l'alcalde oficial, Andrés Lisandro Iboy Chiroy, neguen l'existència d'organitzacions de dones en el propi municipi, a excepció de l'oficina coordinada per la pròpia municipalitat. En aquest sentit, per tant, organitzacions com COINDI, entre moltes altres que treballen pels drets de la dona, es troben totalment invisibilitzades i, efectivament, no compten amb cap tipus de suport per part d'ambdues alcaldies. La realitat és que de 83 municipis, dels 71 alcaldes, només un és una dona.

Per a l'alcalde oficial, Andrés Lisandro, la prioritat de mesures que s'han d'impulsar per al desenvolupament de la dona, parteixen del punt de vista productiu, així, assegura que se'ls incentiva perquè s'al·fabetitzin mentre se'ls regalen aus de corral perquè les criïn i les venguin i, a canvi, elles aprenguin a llegir i a escriure. O bé, se'ls ensenya a fer bosses o targeters perquè puguin desenvolupar una activitat econòmica i mantenir-se, perquè, segons declara, "com els podem ensenyar formació política i educació si no tenen per menjar?".

Per a enguany, per a aquest tipus de projectes, l'oficina de la dona compta amb un pressupost, en paraules de l'alcalde oficial, de prop d'1,5 milions de quetzals (150.000 euros). Cap ni un dedicat a formació política ni a educació.

També contra aquestes forces lluiten organitzacions com COINDI i, com s'ha citat anteriorment, sofreixen en les seves pròpies carns les retallades i els canvis en la cooperació internacional. Així, Leonicia Pocop reconeix que davant la disminució de l'ajudes de l'exterior, "el repte de COINDI és ser

sostenibles. Ens estam plantejant com generar ingressos propis i sí, part de la sostenibilitat passa per llogar una part de les oficines, i encara que els associats aportam una certa quota anual per ajudar a mantenir i obtenir el treball, cada any ens abaixen el pressupost i això implica disminució de sou del personal".

Des de l'STEI Intersindical, i sobre aquest tema, assenyalen que "en relació a les conseqüències de manca de projecte, farà més difícil culminar els processos d'empoderament i de poder compartir una visió crítica del model neoliberal que converteix les comunitats maies en subjectes passius del desenvolupament, i són moneda d'intercanvi dels poders econòmic guatemalencs i internacionals. En referència als socis locals amb els quals treballam, en aquest cas, COINDI haurà de realitzar un fort procés de canvi de funcionament; les ajudes internacionals no arriben com abans i hauran d'incorporar conceptes com "ajuda mútua" i reprendre el voluntariat amb el qual iniciaren els seus treballs. Cada una de les parts haurà d'entendre que els projectes es fonamenten en les persones a les quals van dirigides, no a mantenir estructures creades quan hi havia més fluxos econòmics. Caldrà explicar que Guatemala per a algunes organitzacions donants ja no és un país prioritari", constata Joan R. Recio en tot aquest embull de circumstàncies es mou l'esdevenir diari de la dona maia.

En les relacions d'ambdues parts i, malgrat aquests esdeveniments, recentment acaba de començar un projecte que contempla la formació i el treball des de la base, és a dir, amb els joves, però també amb dones, homes, docents i autoritats, amb el suport del Fons Pitiús i Menorquí, i en el qual s'englobarà tant l'educació com la formació política i la pràctica dels horts familiars i que tindrà una durada de tres anys, amb la qual cosa el seguiment serà més ampli.

Tal com puntualitza na Leonicia, "la finalitat és aconseguir que els homes i dones dels pobles indígenes siguem part de les decisions del país, que tinguem aquest reconeixement dels nostres drets, conèixer-los, posar-los en pràctica i que els exigim".

AGRAÏMENTS

Moltes gràcies a l'equip de COINDI, pel seu acompanyament i disposició per a realitzar les entrevistes i, sobretot, pel temps compartit.

Mar Vivó Jiménez
Cooperant a Guatemala

